

BENEDYKT HESSE — najwybitniejszy średniowieczny filozof i teolog pol., ur. ok. 1389 w Krakowie, zm. przed 12 XI 1456.

Pochodził z rodziny mieszczańskiej, osiadłej w Krakowie w XIV w. Rozpoczął studia w 1407 na wydziale artium Uniwersytetu Krakowskiego, gdzie w 1411 został bakałarzem, w 1415 magistrem, i gdzie w latach 1421 i 1424–1425 pełnił funkcję dziekana. W 1423 rozpoczął studia na wydziale teologicznym w Krakowie. W 1425 uzyskał, pod kierunkiem Franciszka z Brzegu, stopień bakałarza biblijnego, w 1428 został bakałarzem sentencjariuszem. Ok. 1427 otrzymał kanonię w kolegiacie św. Floriana w Krakowie. W 1431 uzyskał doktorat z teologii i wziął udział w dyspucie z husytami. Po śmierci Franciszka z Brzegu (1432) objął jego katedrę. W 1440 powierzono B. H. (oraz kilku innym profesorom krakowskim) opracowanie memoriału w sprawie obediencji Uniwersytetu Krakowskiego wobec Soboru Bazylejskiego II. W tymże roku B. H. ukończył traktat, w którym dowodził wyższości soboru nad papieżem. Traktat ten, oparty na pismach Andrzeja z Escobar, został dostarczony anonimowo do Bazylei przez Wilhelma z Balmy, wysłannika antypapieża Feliksa V. B. H. cieszył się uznaniem bpa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego, który powierzył mu w latach 1448–1449 wicekanclerstwo Uniwersytetu Krakowskiego. W 1439 B. H. został dziekanem kapituły przy kolegiacie św. Floriana, a w 1449 kanonikiem gremialnym kapituły krakowskiej. Sześciokrotnie (po raz pierwszy w latach 1427–1428) pełnił funkcję rektora Uniwersytetu Krakowskiego. W 1449 objął zastępczo wykłady na wydziale prawa kanonicznego. W ostatnich latach życia, chory i obciążony licznymi obowiązkami administracyjnymi, pisał niewiele.

B. H. był uczniem m.in. Andrzeja z Kokorzyna i Franciszka z Brzegu. Wykształcił kilku wybitnych teologów, m.in. Jakuba z Paradyża, Jana z Dąbrówki, św. Jana Kantego, Tomasza Strzemińskiego, Piotra z Sieny, a także Andrzeja Gałkę z Dobczyna, który stał się potem zwolennikiem wiklifizmu i po ucieczce na Śląsk zaatakował (w liście do Uniwersytetu, z 2 VI 1449) swego dawnego mistrza, zarzucając mu oportunizm.

Najważniejsze prace B. H. (lub ich przeróbki dokonane przez uczniów): *Disputata in veterem artem* (powstałe 1418–1420); *Disputata in veterem artem secundum Benedictum H.* (powstałe przed 1423, rps BJ 2037, BJ 2455, BJ 2043; frg. wyd. kryt. E. Zieliński, S. Wielgus, MPhP 14 (1970), 131–153 oraz AM 1 (1973), 159–297); *Quaestiones super octo libros „Physicorum” Aristotelis* (powstałe ok. 1421, rps BJ 1367, BJ 2376, wyd. kryt. S. Wielgus, Wr 1984); *Puncta Cracoviensia secundum Benedictum H. de Cracovia in I–VIII libros „Physicorum” Aristotelis* (powstałe w poł. XV w., rps BJ 1982, BJ 2097, BJ 2100, księgę I wyd. kryt.: S. Gutowski, M. Kowalewska, M. Niesobski, D. Sawicka, pod kierunkiem S. Wielgusa, AM 6 (1989); *Commentum super „Praedicamenta” Aristotelis* (powstałe w latach 1423–1424, rps BJ 1900, BJ 2037, BJ 2043, BJ 2455, kryt. wyd. „*Quaestionum de quantitate et de qualitate*”, H. Wojtczak, AM 10 (1997); *Quaestiones super tres libros „De anima” secundum Benedictum H.* (powstałe w 1423–1430, rps BJ 2100, BJ 1901, BJ 2013, BJ 2075, BJ 2097, BJ 2118, księgę I wyd. kryt. W. Bajor, AM 12 (1999), 381–428; *Expositio I–IV librorum „Meteororum” Aristotelis* (z lat 1415–30, rps BJ 674); ważniejsze z dzieł teologicznych i in.: *Commentum super IV libros „Sententiarum” Petri Lombardi* (wykładane w latach 1428–1430, rps BJ 1518 — I księga, BJ 1519 i BJ 1526 — II księga, BJ 1531 — III księga, BJ 2091 — IV księga, oraz rps BJ 1538 i Biblioteka Kapituły Gnieźnieńskiej

nr 165 i 166); *Commentum in Evangelium s. Matthaei* (jeden z najobszerniejszych komentarzy średniowiecznych, powstały w latach 1432–1449 (rps BJ 1365, 1364, 1366, 1368, 1260 i w Bibliotece Watykańskiej Vat. Lat. nr 1464¹, 1464⁴, 1464⁶, 1464⁸), wydany (jeszcze nie w całości) przez W. Bucichowskiego w „*Textus et studia*”: 8 (1979), 13 (1982), 16 (1983), 18 (1985), 21 (1986), 24 (1987), 26 (1990); wiele drobnych kwestii teologicznych zawartych w rps BJ 1368 i 1365, wykład wstępny z prawa kanonicznego *Deus dat sapientiam* (m.in. w rps BJ 1369); *Tractatus brevior* — dla Soboru w Bazylei (rps BJ 1369 i 1217); *De reemptionibus* (*De usuris*, o treści ekonomicznej, rps BJ 1709, 2392, Biblioteka w Kórniku nr 1122, 1383).

W filozofii B. H. opowiadał się za nominalizmem burydanowskim. Pozostawał pod szczególnym wpływem dzieł Wawrzyńca Londoriusa i Marsyliusza z Inghen. W środowisku krakowskim spopularyzował burydanowską teorię impetu. Wbrew Arystotelesowi, fizykę traktował jako naukę naczelną wśród nauk spekulatywnych i starał się ją uniezależnić metodologicznie od metafizyki. Fizykę uważał wprawdzie za naukę teoretyczną, lecz o zastosowaniu praktycznym. Zgodnie z tendencjami nominalizmu opowiadał się za metodologiczną separacją teologii i filozofii. Za Burydanem przyjmował potrójne kryterium prawdy — wiarę, światło rozumu (o bezwzględnej sile dowodowej) oraz opinie filozofów (zwłaszcza Arystotelesa), stanowiące kryterium prawdy, o ile są zgodne z rozumem, który z kolei nie może pozostawać w sprzeczności z wiarą.

B. H. był pierwszym wybitnym logikiem pol.; dokonał doniosłego rozróżnienia zdań na dotyczące przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Odchodząc od Arystotelesa w tej kwestii stwierdzał, że zdania dotyczące przyszłości nie są konieczne prawdziwe.

W teorii uniwersaliów opowiadał się B. H. za łączeniem konceptualizmu Ockhama i terminizmu Marsyliusza z Inghen z realizmem umiarkowanym, co było zgodne z silnymi tendencjami konkordystycznymi, widocznymi w jego pismach.

W teorii człowieka przyjmował koncepcję arystotelesowsko-tomistyczną, którą godził z elementami augustynizmu i nominalizmu. Poglądy teologiczne zawarł głównie w liczącym ponad 1000 kwestii komentarzu do Ewangelii św. Mateusza, zależnym głównie od dzieł Tomasza z Akwinu i Augustyna Triumphusa (przypisywanym mylnie przez długie lata Janowi Kantemu, który go tylko przepisał), stanowiącym swoistą encyklopedię ówczesnej wiedzy (teologicznej, ekonomicznej, przyrodniczej, społecznej, a także politycznej — wypowiedział się m.in., podobnie jak Paweł Włodkowic i Stanisław ze Skarbimierza, na temat warunków prowadzenia wojny sprawiedliwej).

B. H. był zdecydowanym antyhusytą. Dał temu wyraz w kilku traktatach (rps BJ 418, 425, 1369), w których poruszał problematykę dogmatyczną i społeczną. Traktaty te, mylnie przypisywane Janowi Kantemu, ofiarował B. H., wraz z całą swoją biblioteką, Uniwersytetowi Krakowskiemu. B. H. wywarł znaczący wpływ na krakowskie środowisko naukowe. Jego dzieła, najpierw w postaci nie zmienionej, później przerabiane i skracane, były przedmiotem studiów w Uniwersytecie Krakowskim jeszcze w drugiej poł. XV w.

Bibliografia: M. Rechowicz, *St. Jean Kanty a-t-il ete l'auteur du commentaire conciliariste sur l'Évangile de St. Mathieu?*, *Collectanea Theologica* 26 (1955), 13–45; tenże, *Św. Jan Kanty i Benedykt H. w świetle krakowskiej kompilacji teologicznej z XV wieku*, Lb 1958; tenże, PSB IX 485–

–486; M. Markowski, *Wykłady wstępne i komentarz do „Sentencji” Benedykta H. z Krakowa*, MHFS 4 (1965), 334–340; tenże, *Problem uniwersaliów w „Quaestiones super Isagogen” Benedykta H. z Krakowa*, MHFS 7 (1967), 77–100; tenże, *Komentarz Benedykta H. z Krakowa do Isagogi Porfiriusza*, RuF 26 (1968), 222–224; Z. Siemiątkowska, *Benedykt H.*, FPS 17–18; *Historia Nauki Polskiej*, Wr 1974, VI 231; S. Wielgus, *Problem realności czasu w „Quaestiones super octo libros «Physicorum» Aristotelis” Benedykta H. — najznakomitszego przedstawiciela burydanizmu na Krakowskim Uniwersytecie w XV w.*, SF 10 (1979), 99–114; tenże, *Über die Arbeiten zur kritischen Ausgabe des Kommentars von Benedikt H. zur „Physik” des Aristoteles*, SMed 20 (1980) z. 2, 3–27; tenże, *Benedykta H. „Quaestiones super octo libros «Physicorum» Aristotelis” (Wstęp do krytycznej edycji)*, Lb 1983; tenże, *Poglądy na temat matematyki w „Quaestiones super octo libros «Physicorum» Aristotelis” Benedykta H.*, AM 3 (1983), 73–82; W. Bucichowski, *Koncepcja „corpus politicum” w eklezjologii Benedykta H.*, *Przegląd Tomistyczny* 1 (1984), 193–203; S. Wielgus, *Ausgewählte Probleme der „Quaestiones in libros «Physicorum»” des Benedikt H. von Krakau*, *Bochumer Studien zur Philosophie* 8 (1988), 81–101; tenże, *The Medieval Polish Doctrine of the Law of Nations: Ius Gentium*, Lb 1998, 74–78.

Stanisław Wielgus